

שדה הקרב של התודעה

יוסי קופרווסר

עלית חשיבותה של המערכה על התודעה

המערכה על התודעה הייתה מאז ומתמיד חלק מהעיונות בין מדינות וחברות, אך משקלה היחסי בעימותים אלה עלה מאוד בשנים האחרונות בשל צירוף של כמה התפתחויות. ראשית, "המלחמה התעשייתית", שהתמודדו בה שני צבאות קונבנציונליים זה מול זה בניסיון להשמיד זה את זה ולהשתלט על שטחים, הייתה לאירוע נדיר יחסית, בעיקר עבור צבאות המערב המתקדמים, הנהנים מיתרון מובהק בתחום זה. יתר על כן, התברר שגם הישגים צבאיים במסגרתה של מלחמה זו אינם מבטיחים ניצחון בעימות, אלא רק יוצרים שינוי במאפייניו, באופן שמגביר את חשיבות המערכה על התודעה. שנית, מלחמת הטרור בין ארגונים חמושים (שבדרך כלל נתמכים על ידי מדינות, ולעתים נעשים בהדרגה למעין מדינה בעצמם) ובין מדינות, שתפסה את מקומה של "המלחמה התעשייתית" כסוג העימות השכיח, מתמקדת מטבע הדברים בניסיון להשפיע על התודעה (הטרור, כשמו כן הוא, נועד לזרוע פחד ורפיון רוח בתודעת אוכלוסיית היעד שלו), ולהשיג באמצעותה נכסים טריטוריאליים ופוליטיים, מכיוון שברור כי אי-אפשר להשתלט בדרך זו במישרין על שטח או לגרום פגיעה מכרעת בצבא. שלישי, בשל התגברות עצמתה של התקשורת והמהפכה המהירה באפשרויות הפעלתה (ביחוד עם התרחבות השימוש באינטרנט) באופן שלא רק הוציא את השליטה בתקשורת מידי המשטרים אלא צמצם מאוד את יכולתן של הדמוקרטיה הליברליות, ואפילו של משטרים אוטוקרטיים, להתמודד בשדה זה.

ארגוני הטרור בכלל והקבוצות האסלאמיות הקיצוניות בפרט היו בין הראשונים שהבינו את משמעות השינוי במאפייני המערכה על התודעה ומיקדו גם את המערכה הפיזית (פעולות טרור ופעולות אחרות) במהלכים שנועדו לשרת את המערכה על התודעה, באופן אשר יצר בהדרגה סינרגיה גוברת והולכת בין השתיים

תא"ל (מיל.) יוסי קופרווסר, לשעבר ראש חטיבת המחקר באגף המודיעין בצה"ל.

כשני מכלולים משלימים של העימות כולו. לעומת זאת, הדמוקרטיה הליברליות, ובכלל זה ישראל, נתקלו בקשיים עצומים בבואן להתאים את דרך ניהולן את העימות למציאות החדשה. אמנם התפיסה החדשה השלטת כיום בחשיבה של ארצות הברית על המלחמה "בתוך האוכלוסייה", העוסקת במידה רבה במאמץ לכבוש את הלבבות ואת המוחות של האוכלוסייה, מבליטה את החשיבות של השתתפות כל מערכי השלטון במלחמה ("Whole of Government Approach"), אך עדיין היא מתייגת את המערכה על התודעה במידה רבה כמאמץ נפרד, המתבצע בעיקר על ידי גופים אזרחיים. מאמץ זה זוכה לתארים יומרניים של "תקשורת אסטרטגית" (Strategic Communication) ודיפלומטיה ציבורית גלויה (Public Diplomacy), אך הוא אינו נתפס כמצדיק השקעת משאבים לאומיים משמעותיים לקידומו או את שילובו המלא כגורם מוביל בעימות. בצבאות המערב נמשכת בדרך כלל ההתייחסות למרכיב זה במאמץ המלחמתי כ"לחמה פסיכולוגית" האמורה בראש ובראשונה לשפר את היכולת להשיג יעדים צבאיים.

שלושת המרחבים של המערכה על התודעה

המערכה על התודעה היא רבת-ממדים. מרחב המערכה העיקרי הוא האוכלוסייה שהארגונים החמושים פועלים בקרבה, וגם הם עצמם מכוונים בדרך כלל את עיקר מאמציהם למרחב זה (הדברים נכונים גם במקרה הפלסטיני), שהם מתמודדים בו במיוחד עם יריביהם מבית, ובמידה פחותה נגד הדמוקרטיה הליברליות, אבל מרחב המערכה על החברה בדמוקרטיה הליברלית המעורבת בעימות, כמו מרחב המערכה במערכת הבינלאומית שאיננה מעורבת ישירות בעימות, הם בעלי חשיבות רבה. ההתמודדות בכל אחד מהמרחבים האלה היא בעלת מאפיינים ייחודיים, המצריכים היערכות מתאימה. עם זאת, בשל השקיפות היחסית של מרחבי המערכה השונים מתחייבת מידה לא מבוטלת של מתאם בין המסרים השונים.

ככלל, הגורמים המרכיבים את המסר של הגורמים הרדיקליים המתנגדים לדמוקרטיה הליברליות כוללים מצד אחד את הטענה שהם קרבנות של אויב אכזר, ציני מושחת ורב-עצמה, המנצל ועושה את בני החברה שהם פועלים בה ושאותה הם מבקשים לייצג (ונהנה משיתוף פעולה של יריבי הרדיקלים מבית), ולפיכך מאבקם אינו רק צודק אלא גם מצדיק שימוש בכלים לא מקובלים, דוגמת טרור או הצטיידות בנשק לא קונבנציונלי, ואין לראות בהם את האחראים לכך שהם בוחרים בדרך זו. מצד אחר הם מעלים את הטענה שלמרות זאת, לא זו בלבד שהמאבק באויב זה איננו חסר סיכוי אלא שהצלחתו מובטחת והיא רק עניין של זמן. צירוף זה של טיעונים, המשודר לקהלי היעד השונים במינוחים המותאמים לכל אחד מהם, הוא בעל סיכויים גדולים להיקלט בהצלחה בשל כמה סיבות. הסיבה הראשונה, אפשר תמיד להוכיח את התאמתו למציאות. אם הדמוקרטיה

הליברליות זוכות להצלחה במערכה הפיזית, הרי זוהי הוכחה למסר המעצים את כוחן. ההישרדות מול אויב שכזה היא הישג חשוב. כל חריגה של הדמוקרטיה הליברליות מכללי הלחימה שלהן, המושגת על החוק הבינלאומי, היא עדות בוטה לאכזריותן ולצביעותן, ומנגד כל הישג של הגורמים הרדיקליים הוא הוכחה לוודאותו של הניצחון הסופי, שהיותו בלתי נמנע נגזרת מהסיאוב של האויב האכזר ומורך לבו ומנגד מהנכונות חסרת הגבולות של הגורמים הרדיקליים לסבול ולהקריב (רעיון ההתאבדות נועד במידה רבה לחזק מסר זה) ולגבות מהאזרחים הנמנים על מחנה האויב מחיר גבוה.

הסיבה השנייה היא האסימטריה הבסיסית המאפיינת את כללי המשחק שאימצו הצדדים בכל הקשור למערכה על התודעה. הדמוקרטיה הליברליות מחויבות לכללים של אחריות מדינית, מנועות מביצוע מניפולציות תקשורתיות, מתאפיינות בהיעדר הסכמה פנימית, המונעת גיבוש מסר אחיד, ובסרבול ביורוקרטי ופוליטי המעכב תהליכי למידה והשתנות, חשופות להדלפות, נתונות לבקרה ופיקוח מצד התקשורת, ותשתיות הידע וכוח האדם שלהן המתאימות לניהול מערכה על התודעה אינן מספיקות. לעומת זאת, הגורמים הרדיקליים, הרואים בכללים שקבעו הדמוקרטיה הליברליות מרכיבים של הסדר העולמי הקיים שברצונם לשנותו, אינם נהנים אמנם משליטה ישירה בכלי תקשורת עיקריים ומשאביהם מצומצמים יחסית, אך הם אינם מהססים לבצע מניפולציות תקשורתיות, כמעט ואינם מחויבים לרעיון האחריות המדינית או לבקרה כלשהי, ואחדות השורה היחסית שלהם מאפשרת הן הצגת מסר אחיד והן התאמה מהירה של הפעילות במערכה על התודעה לשינויים במציאות ובכלים.

מלבד זה, בכל אחד ממרחבי המערכה אפשר להצביע על היתרונות הייחודיים שהגורמים הרדיקליים נהנים מהם. כך במרחב ההתמודדות על תודעת האוכלוסייה שהגורמים הרדיקליים באים ממנה, הם נמצאים בעמדת פתיחה המעניקה להם יתרון מובהק. מלבד היתרון המובן מאליו, שלפיו אוכלוסייה זו מפתחת הזדהות בתודעה ובשייכות עם מי שנתפס בעיניה כמייצג האוטנטי שלה, הרדיקלים נהנים גם מכך שהמונחים אשר האוכלוסייה והמערכת הפוליטית משתמשות בהם אלו המונחים שהרדיקלים עצמם הטמיעו בחשיבה המדינית שלהם ומכך שהאוכלוסייה חשופה לאירועים ולהתפתחויות בראש ובראשונה (הן בשל מגבלת השפה והן בזכות האפקטיביות של מנגנוני הלחימה על התודעה של הרדיקלים) דרך פילטרים הנאמנים לגורמים הרדיקלים (דוגמת אנשי הדת הבולטים וכלי התקשורת המרכזיים, ובראשם אל-ג'זירה) או נמצאים בשליטתם הישירה. יכולת החדירה של הדמוקרטיה הליברליות למרחב זה מוגבלת ביותר, והן מתבססות במידה רבה על גורמים מתונים יחסית מקרב האוכלוסייה, אשר בדרך כלל נזהרים מלקרוא תיגר על המונחים ועל הנחות היסוד של הרדיקלים ואינם יעילים כמוהם,

בין השאר משום שהם סובלים מחולשות דומות לאלה של הדמוקרטיה הליברליות. בהקשר זה, נאום הנשיא אובמה היה אירוע רב-חשיבות משום שבאמצעותו עלה בידי האמריקאים להגיח לרגע בדרך אפקטיבית למרכז זירת ההתמודדות במרחב זה. עדיין מוקדם לשפוט עד כמה תועיל גיחה זו בטווח הארוך.

גם במרחב ההתמודדות על התודעה של האוכלוסייה בדמוקרטיה הליברלית המעורבת ישירות בעימות הגורמים הרדיקליים נהנים מיכולת שווה פחות או יותר לזו של יריביהם. בשורש העניין עומדים הרלוונטיות הרבה של המסר הרדיקלי כמאיים על האוכלוסייה, שאיננה נלהבת להיכנס לעימות ממושך, אשר ספק רב אם אפשר להשיג בו ניצחון במחיר סביר (בנפש ובהיקף ההשקעה הכספית), וכן תחושת האשמה והאחריות (Accountability) המאפיינת את הדמוקרטיה הליברליות. מלבד כל אלה, גם הנכונות של מעצבי דעת הקהל העיקריים דוגמת אנשי אקדמיה, אנשי רוח וכלי התקשורת המרכזיים – אלה כמובן אינם נשלטים על ידי השלטון, אף שלעיתים קרובות הם מזינים זה את זה – לשמש שופר לגורמים הרדיקליים, כמעט ללא ביקורת, לעומת גישתם הביקורתית – ולעיתים תכופות העוינת – כלפי הממשלה במדינה שהם פועלים בה והנגישות הישירה של מסרי הגורמים הרדיקליים לאוכלוסייה, בזכות חופש הביטוי וחופש העיתונות במדינות המערב.

יתרונות אלה מקוזזים במידה מסוימת בדמוקרטיה הליברלית המעורבת ישירות בעימות על ידי המחויבות הטבעית של האוכלוסייה לעמוד נגד הקמים לפגוע בה, ואילו במרחב ההתמודדות על דעת הקהל במערכת הבינלאומית שאיננה מעורבת ישירות בעימות, הגורמים הרדיקליים נהנים מכל היתרונות שהוזכרו לעיל, כאשר הקיזוז מוגבל הרבה יותר. די לעקוב אחר דרך תיאורו של העימות הישראלי-פלסטיני בתקשורת המערבית המובילה, ובכללה האמריקאית, לדוגמה במקרה של מבצע "עופרת יצוקה", כדי לעמוד על המשמעויות של מציאות זו. לכך יש להוסיף את המשקל הגובר של אוכלוסייה שמקורה בארצות שהגורמים הרדיקליים מגיעים מהן בדמוקרטיה הליברליות שאינן מעורבות במישורן במערכה על התודעה הציבורית במדינות אלה.

דוגמה מדהימה בהקשר זה נתן העיתונאי הצרפתי שארל אנדרלן, הכתב בישראל של הערוץ השני בטלוויזיה הצרפתית, שפרסם בסוף ספטמבר 2000 את הכתבה על מותו של הילד הפלסטיני מחמד אל-דורה. אנדרלן נשאל לאחרונה בסרט תעודה של הערוץ הגרמני ARD שעסק בפרשת אל-דורה, על האפשרות שהפלסטינים הפעילו בעצם אלימות מומחזת (Pallywood), כמו שכונה זאת בלוגר מוביל (פרופסור ריצ'רד לנדס), לצורכי הטלוויזיה והשיב:

This is not staging, it's playing for the camera. When they threw stones and Molotov cocktails, it was in part for the camera. That doesn't

mean it's not true. They wanted to be filmed throwing stones and being hit by rubber bullets. All of us — the ARD too — did reports on kids confronting the Israeli army, in order to be filmed in Ramallah, in Gaza. That's not staging, that's reality.

הנושאים העיקריים בהם עוסקת המערכה על התודעה

המערכה על התודעה עוסקת בפועל בשני מכלולים. האחד מתמקד בתפיסה שיש בציבור בנוגע לסיכוי של כל צד להשיג את יעדיו בעימות ובנוגע למידת ההשקעה והסבל הנדרשים להשגתם. במידה רבה מכלול זה עוסק בהתמודדות על תפיסת כוח הסבל של שתי החברות המעורבות בעימות. כמו שצוין קודם לכן, המסר של הגורמים הרדיקליים רלוונטי מאד למכלול זה. ככלל, הרדיקליים סבורים כי כושר העמידה של החברה שהם מתיימרים לייצג גבוה מזה של יריבתה הדקדנטית, והם אינם מהססים לשדר מסר זה ולבססו באמצעות מה שהם מציגים כהתנהגות ההססנית, הפייסנית והנרפית של החברה והשלטון בדמוקרטיית הליברליות. ככלל, קיים קשר חיובי בין ההתמודדות במערכה הפיזית ובין המכלול העוסק בכושר העמידה של החברות כלק מן המערכה על התודעה. ככל שההישגים במערכה הפיזית טובים יותר, כן קל יותר ליצור תודעה של כושר עמידה ולהפך. ברם הקשר איננו פשוט, ומידת היעילות שלו תלויה באיכות ניהול המערכה על התודעה, ובכלל זה בעומק השילוב בינו ובין ניהול המערכה הפיזית. הדרך שארצות הברית ויתרה בה בפועל על השלמת המשימה בעיראק עקב הסלמת גל הטרור שם בשנת 2006 יכולה לשמש מקרה מבחן מצוין בהקשר זה. לתודעת האמריקאים הונחל – באמצעות מכונת התעמולה של "אל-קאעדה" והתקשורת האמריקאית המובילה ובסיוע לא מבוטל של הפעילות שניהלו באינטרנט מתנגדי הנשיא בוש, כי אין מוצא מהמצב הקשה בעיראק. ועדת הבדיקה הבינמפלגתית שהוקמה על ידי הקונגרס, בראשות מזכיר המדינה לשעבר בייקר וחבר הקונגרס לי המילטון, מיהרה לפסוק, בדו"ח שזכה לתמיכת כמה מכוני מחקר אשר התבססו על אותם מסרים, כי אין מנוס מצמצום ניכר של הנוכחות הצבאית בעיראק. עמדה זו נותרה בעינה בתודעת האמריקאים גם כיום, וככל הנראה השפיעה באופן לא מבוטל גם על תוצאות הבחירות לנשיאות. מובילי המאמץ הפיזי הצבאי בשטח לא סברו כך, והציעו דרך חלופית, שבמוקדה דווקא הרחבת הפעילות הצבאית ותגבור הכוחות (Surge) כבסיס למערכה תודעתית מול ראשי השבטים הסוניים. אמנם הנשיא בוש בחר בדרך זו, שהוכיחה את עצמה במידה רבה בשדה המערכה הפיזי ובשדה המערכה התודעתית בעיראק, שם חל שיפור מהותי בתיאום ובסינרגיה בין שתי המערכות, אך הנתק בינו ובין המערכה על התודעה בארצות הברית לא תוקן מאז, ולפיכך הגם שהמצב בעיראק השתנה, התפיסה בנוגע למדיניות הנדרשת

לא השתנתה, והישגי אל-קאעדה ב־2006 נותרו בעינם במישור התודעתי, ולכן גם מבחינת השפעתם על המדיניות האמריקנית. אפשר כמובן להציג דוגמאות נוספות בהקשר זה, למשל ממלחמת לבנון השנייה, שבה זכו מסרי חזבאללה לתהודה בתקשורת הישראלית ויצרו דימוי תודעתי בעל קשר רופף למציאות, כפי שזו התבררה בשלוש השנים שחלפו מאז, ובפרט בתוצאות הבחירות לפרלמנט הלבנוני ביוני 2009.

המכלול השני עוסק בצדקת היעדים שיש לכל צד בעימות ובצדקת הדרך להשגתם. במילים אחרות, במכלול זה מתנהלת התמודדות על אופן התפיסה – בתודעת קהלי היעד השונים – של הנרטיב אשר כל צד משתמש בו כדי להצדיק את יעדיו ואת מהלכיו בעימות ועל מידת הלגיטימציה של המדיניות להשגת היעדים הנגזרים מנרטיב זה. מרכיב חשוב נוסף במערכה במכלול זה הוא ההתמודדות על דימוים של מנהיגי הצדדים המתעמתים. לדוגמה, ישראל הצליחה ליצור תודעה תומכת רחבה במערכת הבינלאומית לנרטיב שלפיו היא נתונה לסכנה ביטחונית של ממש עקב עוינותן של שכנותיה, הניסיון של איראן להצטייד בנשק גרעיני והטרור המופעל נגדה, אולם רמת הלגיטימציה שיש בתודעה הבינלאומית לרבים מהצעדים שהיא נוקטת כדי להתמודד עם הסיכונים הביטחוניים (דוגמת גדר הביטחון, סיכולים ממוקדים, סגרים ביטחוניים, מחסומים וכד') נמוכה מאוד, בעיקר על בסיס הטענה שהם גורמים סבל לאוכלוסייה רחבה ואינם תואמים את חומרת האיום מולו היא ניצבת, למרות שבפועל ברור שישראל שוקלת את הסבל שעלול להיגרם לאוכלוסייה בבואה לקבוע כיצד תפעל כדי לשמור על ביטחונה. מעבר לכך, אחד האתגרים המשמעותיים ביותר שישראל ניצבת בפניהם הוא הצורך לחשוף את הפער בין הנרטיב שהפלסטינים משתמשים בו מול קהל היעד הפנימי שלהם ובין הנרטיב שהם מציגים למערכת הבינלאומית. להבדיל מהיחס הישר שבין המערכה הפיזית ובין המכלול העוסק בכושר העמידה של החברות, היחס בין המערכה הפיזית ובין מכלול ההתמודדות על התודעה בתחום צדקת המדיניות והדרך למימושה מורכב הרבה יותר ומחייב טיפול משולב והדוק. דרך התפתחותה של התודעה במערכת הבינלאומית בנושא זה בעת מבצע "עופרת יצוקה" היא דוגמה טובה לנזקים שהיעדר תיאום כזה עלול לגרום.

המרחב הממוחשב כשדה מערכה תודעתי

שנים האחרונות הולכת ועולה חשיבותו של המרחב הממוחשב (Cyberspace) כממד במערכה על התודעה, בעיקר בתחום האינטרנט. מעורבותן הישירה של הדמוקרטיה הליברליות ושל המשטרים הממוסדים במרחב בממד זה של המערכה על התודעה מוגבלת יחסית, ולעומת זאת הוא מאפשר חופש פעולה רב לארגונים החמושים, הרואים בו כלי מרכזי להשפעה על דעת הקהל, בעיקר בקרב

הדור הצעיר, בצד השימוש שלהם בו לצרכים מבצעיים בשל המגבלות על יכולתם להשתמש באמצעי תקשורת קונבנציונליים להמונים (כמה מהארגונים, שכבר הצליחו לזכות במעמד מעין מדינתי, דוגמת חזבאללה וחמאס, מפעילים כיום גם תחנות רדיו וטלוויזיה, ובכל זאת ממשיכים לפעול במרץ במרחב הממוחשב מתוך הכרה בחשיבותו, בין היתר מול קהלי יעד זרים). הארגונים הרדיקליים הוכיחו מאז ומתמיד את יכולתם להתאים את עצמם במהירות לשינויים בעולם התקשורת ולנצל פרצות והזדמנויות. כך הם ניצלו בזמנו את הפיכת הרשמקול למכשיר נפוץ, שהוציאה מידי המשטרים במדינות מתפתחות את היכולת למנוע מהקהל הרחב האזנה למסרים לא רצויים (או אפילו למוזיקה מזרחית בארץ), ומאוחר יותר את פריחתן של תחנות הטלוויזיה הלווייניות הלא ממשלתיות (בתחילה CNN ולאחר מכן אל-ג'זירה ומתחרותיה בעולם הערבי והאסלאמי). לכן המהירות והיעילות שאפיינו את אופן התאמתם את פעילותם במערכה על התודעה לאפשרויות שמייצר המרחב הממוחשב היו טבעיות וצפויות.

להבדיל מהדמוקרטיה הליברלית, הארגונים הרדיקליים מייחסים למערכה על התודעה בכלל ולממד הממוחשב בפרט חשיבות עליונה. לפיכך הם פועלים בתחום זה בתיאום מלא עם הנהגתם ועם המערך המבצעי שלהם. הם מפעילים מספר רב של אתרי אינטרנט, כמה מהם אתרי חדשות, כמה מהם אתרים של גורמי התקשורת השייכים להם, אחרים הם פורומים ואתרי צ'ט, ואחרים – אתרים של ארגוני משנה של הארגונים הראשיים, בהם אתרים של הזרועות המבצעיות שלהם. כל אחד מהם מכוון לקהל יעד שונה ומייצג מרכיב מסוים במסר הכללי של הארגון. כך למשל חמאס מפעילה כעשרים אתרים באינטרנט, חזבאללה – כ-15 אתרים, אל-קאעדה מפעיל כמה עשרות אתרים במישרין ועוד מאות אתרים המקושרים אליו בעקיפין וכן הלאה. הארגונים מכוונים את עיקר המסרים כלפי האוכלוסייה שהם מתיימרים לייצג, אך גם קהלי היעד האחרים אינם מוזנחים, והאתרים המכוונים אליהם מוצגים בשפתם. כך יש לארגונים אתרים באנגלית, בספרדית, בצרפתית, בפרסית, ברוסית וכמובן בעברית. דו"ח שהכינה הוועדה לענייני ביטחון המולדת של הסנט האמריקאי במאי 2008 בשם *Homegrown Terrorist Threat* פירט את היקף התופעה ואת חומרתה. מסתבר שארגון אל-קאעדה מנצל את האינטרנט לא רק לצורכי תעמולה, אלא גם לגיוס כוח אדם ולניהול מחנות אימונים וירטואליים, מסגדים וירטואליים ובתי ספר וירטואליים המאפשרים לו לעקוף את המגבלות שהמערכת הבינלאומית מנסה להטיל נגד פעילותו. אל-קאעדה, משתמש באינטרנט גם ליצירת קשר בין פעילים לתומכים, לרכישת ידע אידיאולוגי ומבצעי ולהעברתו וכן לאיסוף כספים.

הארגונים הרדיקליים מנצלים לצורך פעילותם באינטרנט את אזלת היד הבינלאומית בהגנה על הרשת וכן את המחויבות של הדמוקרטיה הליברלית

לחופש הביטוי ואת נכונותן של החברות המספקות שירותי אינטרנט לספק את שירותיהן לכל גורם בלי לבדוק בציציותיו, כדי להמשיך ולפעול, למרות ניסיונות ספורדיים להצר את צעדיהם.

מה אפשר ונכון לעשות?

כדי להתמודד כראוי עם הארגונים הרדיקליים במערכה על התודעה יש צורך במאמץ מתואם הן ברמה הלאומית והן ברמה הבינלאומית, באמצעות שילוב של מהלכי מניעה ותגובה עם קְזָמָה ויצירתיות, וכל זאת תוך כדי סינרגיה מלאה עם ניהול המערכה המבצעית ומיצוי התרומה האפשרית של מערך המודיעין, הן לזיהוי פעילות הארגונים הרדיקליים והבנתה והן לצורך תמיכה בפעילותנו במערכה על התודעה ככלל ובמרחב הממוחשב שלה בפרט. מה שנעשה עד היום בהקשר זה מועט ביותר, ובשום פנים אינו משקף הכרה בגודל האתגר ובחשיבותו במלחמה המודרנית.

יש קושי מובן בניתוח פומבי של דרכי הפעולה הנדרשות בהקשר זה. כמה מהפעולות שכבר ננקטות יכולות לשמש דוגמה (המאמצים לשכנע ספקיות בינלאומיות של שירותי אינטרנט להימנע ממתן שרותיהן לגורמים לא חוקיים, תוך כדי יצירת תשתית הולמת לכך בחוק הבינלאומי, והקמת אתרי אינטרנט רשמיים ורשמיים למחצה המספקים מידע אמין). פעולות אחרות מחייבות ניתוח מערכתי מעמיק של שדה המערכה. התפקיד החשוב של הבלוגוספירה כמערכת להפצת מידע לא ערוך ולבקרה על התקשורת הממוסדת הומחש בשנים האחרונות שוב ושוב. כך למשל חשפו הבלוגרים את עבודת הפוטושופ שביצעה סוכנות "רויטר" בתמונות שתיארו את תקיפות צה"ל בלבנון, וכפו על הסוכנות להתנצל. אתרים המשמשים להפצת מידע ויזואלי, דוגמת "יוטיוב" ו"טוויטר", ורשתות חברתיות דוגמת "פייסבוק" פותחים עולם מלא של אפשרויות לשני הצדדים, שיש להיערך ביסודיות ובמהירות להתמודד עמם.

ברור שהשימוש במודיעין לצורך המערכה על התודעה בכלל ובממד הממוחשב בפרט צריך להיות זהיר ומחייב פיתוח תורה מתאימה ומתחדשת, שתבטיח מצד אחד אפקטיביות, באמצעות מיצוי היכולות ושימוש מהיר ואיכותי בהן, ומצד אחר הקפדה על אמינות המסרים, שמירה על ביטחון המקורות והמידע ויותר מכול – מניעת כל אפשרות של שימוש במודיעין לצרכים פוליטיים, אולם בה בעת ברור כי כמו בכל מערכה, מודיעין איכותי הוא תנאי הכרחי להצלחה. עליו להבין ולהכיר את הגורמים המשפיעים על התפתחות התודעה במגרשים השונים, לעקוב אחר פעילות היריב ולספק מידע מהימן ובזמן לצורך הפרכת מסריו וגיבוש התכנים של המסרים הנגדיים.